

Solitud

Carles Montpart Tura

L'escriptora empordanesa Caterina Albert i Paradís, més coneguda pel seu pseudònim literari de Víctor Català, ha passat a la història de la literatura com a màxima representant de la narrativa rural modernista. La seva novel·la més coneguda, Solitud, és unànimement considerada com la representació més reeixida d'aquest corrent estètic. A finals de l'any passat en va sortir una nova edició de Jordi Cornudella que avui comentem.

Una escriptora autodidacta

U Caterina Albert i Paradís (L'Escala, Alt Empordà, 1869-1966) era filla d'una important família de propietaris rurals. Tant el pare, advocat i polític, com la mare, una dona sensible que sabia música i escrivia poesies, l'esperonen ben aviat en les seves inclinacions artístiques. De totes formes, la nena Caterina —que de ben petita ja mostra una personalitat forta i un cert rebuig a l'escola— només va cursar estudis primaris a l'Escala i un any en un pensionat de Girona. La seva formació la va completar a casa amb classes particulars de la mestra del poble o, més tard, quan manifesta interès per les arts plàstiques, amb les sessions de dibuix, pintura i escultura que li fa a domicili el pintor Antoni Alarcón. Des del punt de vista de la seva formació literària, Víctor Català serà totalment autodidacta a partir de la lectura d'una gran diversitat de llibres i revistes que li van proveint un enorme bagatge lingüístic i cultural i sobretot despertant un enorme interès per totes les manifestacions del folklore i especialment pel coneixement aprofundit de la llengua.

Pel que fa als seus inicis literaris, Caterina Albert comença a escriure de molt jove, i després de fer algunes poesies en castellà, publica diversos poemes a l'Almanac de *L'Esquella de la Torratxa* amb el pseudònim de *Virgili Alacseal*, anagrama de l'Escala. L'inici de la seva vida pública d'escriptora, però, va ser l'any 1898 quan presenta als Jocs Florals d'Olot dues obres, una poesia, *El llibre nou*, i un monòleg teatral, *La infanticida*, i són premiades totes dues. L'hostilitat que va generar el fet que una dona fos l'autora d'un text de contingut tan dur com el que presentava el monòleg, va fer que l'escriptora no anés a recollir el premi i que decidís, tal com diu ella, "no donar mai més la cara". És per això que quan l'any 1901 publica el seu primer llibre de poesies, *El cant dels mesos*, pren el pseudònim de Víctor Català, tret del protagonista de la novel·la *Calze d'amargor*, que aleshores estava escrivint i que mai no va acabar.

Aquest pseudònim, que en un principi l'autora utilitza per protegir-se de la consideració pública, el mantindrà tota la vida, fins i tot a partir del moment en què tothom ja sap que el sobrenom amaga l'escriptora de l'Escala. Va ser, en certa manera, la forma de traçar una línia que separés la seva vida privada —una senyoreta de casa bona que no renuncia al seu estatus— del seu ofici d'escriptora. Ella mateixa ho remarcava així en una carta a un dels seus editors, Francesc Matheu: "Com veurà he tret tots los Catherina Albert. Aquest nom no és més que per fer la vida privada. Amb la ploma als dits no sóc ni vull ser altra que Víctor Català".

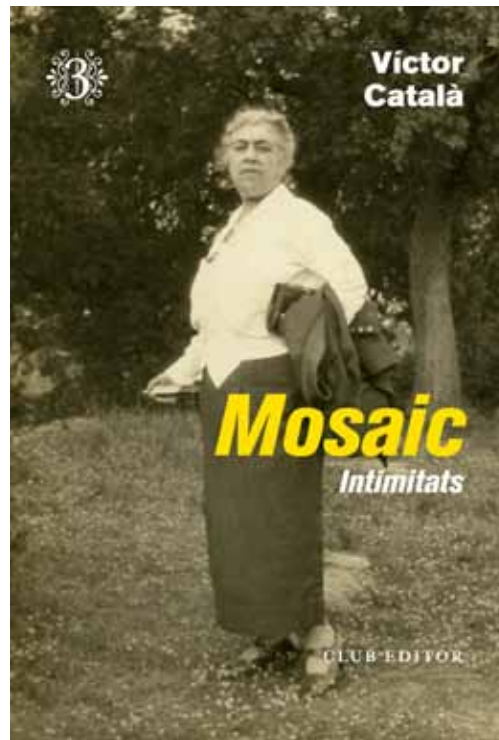
Caterina Albert i Paradís

Els reculls de contes

Malgrat que, com hem dit, el primer llibre que publica Víctor Català és de poesia, i que el segon, *Quatre monòlegs* (1901), és de teatre, la trajectòria literària de l'autora empordanesa s'associa bàsicament a la narrativa. Serà en aquest gènere on Víctor Català se sentirà més còmoda i segura, tant pel que fa als temes escollits com amb relació als ambients i a la creació dels personatges.

Drames rurals (1902), el primer de tota una sèrie de reculls de contes, i que aplega dotze narracions, algunes de les quals ja havien estat publicades individualment a la revista *Joventut*, tingué un gran ressò. En general les crítiques foren positives, però Joan Maragall, per exemple, va trobar el llibre massa fort i centrat únicament a mostrar la cara més negativa de la vida. A partir d'aquesta crítica, l'autora escriu al seu admirat

poeta una carta en què justifica la seva opció literària i enceta així una fecunda relació epistolar amb l'escriptor. El llibre, efectivament, destaca per les històries tràgiques o dramàtiques situades en ambients rurals i protagonitzades per personatges de la pagesia que són enduts irremeiablement per la fatalitat. A més, l'autora hi mostra una gran habilitat descriptiva i un extraordinari domini del llenguatge. A aquest primer recull el seguiran —separats alguns per diversos períodes de silenci— *Ombrívols* (1904), *Caires vius* (1907), *La Mare Balena* (1920), *Contrallums* (1930), *Vida molta* (1949) i *Jubileu* (1951). Tots aquests reculls de contes s'han editat recentment en tres volums: *Tots els contes, 1, 2 i 3* (Club Editor, 2018-2019), a càrrec de Blanca

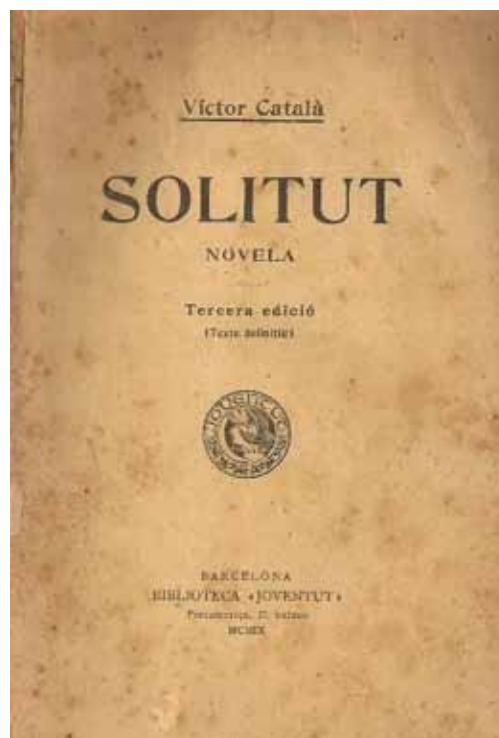

Llum Vidal. També s'ha reeditat l'únic llibre de Víctor Català escrit en primera persona, publicat originalment l'any 1946: *Mosaic III. Intimitats* (Club Editor, 2021), ara enriquit amb disset peces inèdites retrobades per Blanca Llum Vidal i Agnès Prats a l'Arxiu Municipal de l'Escala.

Solitud

El nom de Víctor Català queda associat, doncs, al "drama rural" entès com una nova aproximació a la ruralia que en el context del modernisme intenta trencar amb la visió idíl·lica de la vida pagesa del segle XIX. La culminació d'aquest enfocament literari vindrà de la mà de l'obra més coneguda i llegida de l'autora, *Solitud* (1905). La novel·la, publicada com a fullotó de la revista *Joventut* entre els anys 1904 i 1905, obtingué el premi Fastenrath, en la seva primera convocatòria, l'any 1909. En el llibre, seguint l'estructura fragmentària pròpia del modernisme, cada capítol és concebut —segons Carme Arnau— com el cant d'un poema, amb una unitat i una independència estètica perfecta. El tema és la recerca de la individualitat, i de la possibilitat d'assolir una existència separada i lliure per a la dona. Altre cop la potència del llenguatge de l'autora, i la seva capacitat d'adaptar-lo als diversos registres dels personatges, es revela com un dels grans encerts de Víctor Català.

L'estructura de l'obra queda encerclada en el cicle temàtic que suposa el viatge iniciàtic de la protagonista, la Mila —l'ermitana—, representat per una pujada i una davallada a la muntanya. Els altres personatges principals són el Pastor,

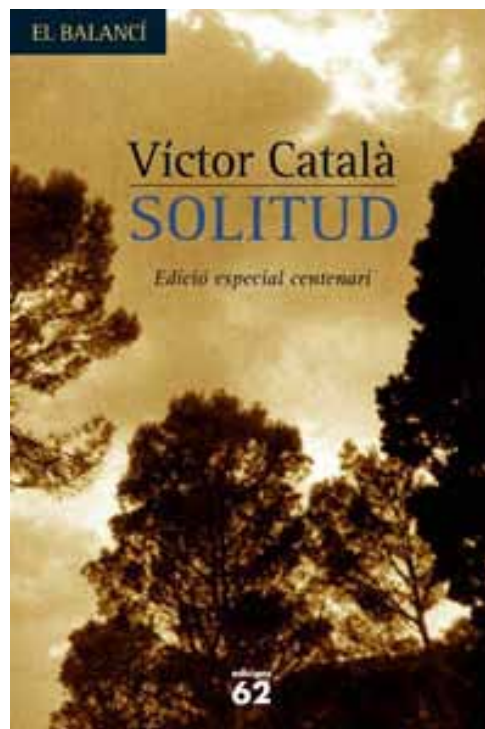
paradigma de la puresa de la natura i del llenguatge, l'Ànima, que encarna les forces del mal, i la pròpia natura, que acaba sent un escenari simbòlic. La novel·la, que ha esdevingut un text clàssic de la narrativa catalana, ha estat traduïda a set llengües, se n'ha fet una versió teatral (1954) i dues adaptacions cinematogràfiques (amb el títol de *Adversidad*, 1944, dirigida per Miquel Iglesias, i amb el de *Solitud*, 1991, amb direcció de Romà Guardiet).

Una nova edició: les lectures de *Solitud*

Jordi Cornudella, a la "Justificació" de la nova edició que comentem avui de *Solitud* (Edicions 62, 2021) afirma que el text que presenta "es distingeix de totes les anteriors per dues raons fàcils de resumir i una altra que convé justificar amb una mica de detall" (p. 7). Per una banda, s'ofereix, sota l'epígraf de "Lectures" vuit interessants textos que constitueixen diverses aproximacions a la lectura i interpretació del gran clàssic

català. Maria Callís, Enric Casasses, Najat El Hachmi, Raül Garrigasait, Mercè Ibarz, Lola Miquel, Vicenç Pagès Jordà i Toni Sala, tots ells escriptors contemporanis, ens ofereixen una particular visió de *Solitud* a partir de la seva pròpia experiència lectora. Es tracta d'unes aproximacions que sens dubte enriqueixen la lectura que qualsevol lector actual pot fer pel seu compte.

Enric Casasses, per exemple, destaca alguns elements de la tècnica compositiva de la novel·la — diu que tota la narració està escrita en càmera subjectiva— i afirma que "el virtuosisme cinematogràfic desplegat a *Solitud* és precinematogràfic (p. 295). Najat El Hachmi, per la seva banda, ens explica que va llegir

Solitud "com el que és: la història de transformació d'un personatge, una dona jove que descobreix la complexitat d'una vida erma i dura, que descriu les seves percepcions sobre la naturalesa, la maternitat, el desig, els homes i una certa estranyesa que a hores d'ara podem considerar desafiadora, potser fins i tot subversiva, de l'ordre establert llavors" (p. 302). Per a ella la lectura de la novel·la de Víctor Català va ser un punt d'ancoratge fonamental per a la seva futura obra literària: "Sort en vam tenir, d'aquesta gosadia de la de l'Escala: les que hem volgut escriure després ens hem trobat amb la feina feta d'haver representat un personatge singular, carregat d'una força vital capaç d'exorcitzar els dimonis i fantasmes que habiten la solitud més feréstega. Totes i tots som la

Mila perquè ens sabem finits, exposats als elements, desconcertats per l'avenç de la vida i l'impuls del desig" (p. 304).

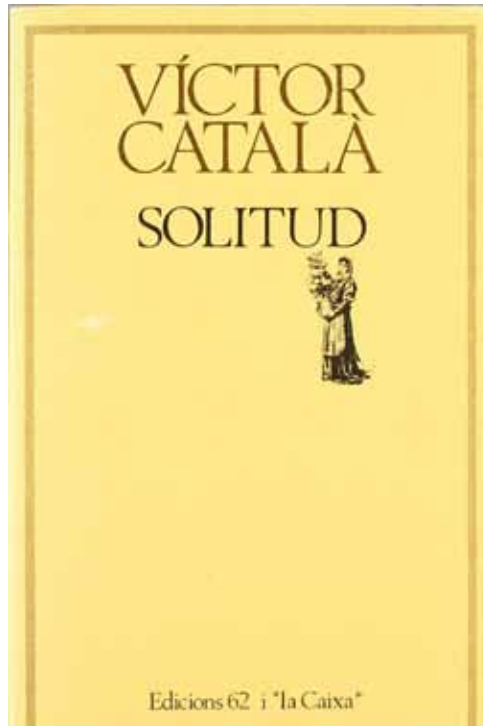
L'altra novetat a què fa referència Cornudella és el fet que l'edició reuneix, per primer cop, "tots els textos que Víctor Català va escriure per a les edicions anteriors de la novel·la" (p. 7). Concretament es tracta de "El Sol de Murons", un fragment que es va afegir a la cinquena edició (1946) i que es va incorporar a l'obra com un afegit al final del capítol IV; "Al Llegidor", el pròleg que l'autora va escriure per a la primera edició però que l'editor de *Jovenut*, Lluís Via, li va rebutjar; un altre "Al Llegidor", en aquest cas l'advertiment que Víctor Català va posar a la primera edició en lloc del pròleg rebutjat i "Uns mots", que, segons ens explica Cornudella, "és el text que va anteposar a la cinquena edició per explicar-ne una mica les circumstàncies i donar raó de

l'origen i les vicissituds presumptes del fragment rescatat" (p. 8).

Un nou text més fidel a l'original

La novetat que l'editor diu que cal justificar amb més detall, Cornudella l'explica amb aquestes paraules: "El tercer factor de novetat és que el text que presentem, per bé que té naturalment en compte la cinquena edició (1946), que és l'última en què l'autora va intervenir d'una manera o altra, s'acosta més al text de la tercera (1909). La *Solitud* que presentem és la mateixa de sempre —la mateixa novel·la fundacional i cimera que va sortir entre 1904 i 1905 a la revista *Joventut*— però potser tradueix amb més fidelitat que en els últims setanta-cinc anys la música verbal amb què la va concebre Víctor Català" (p. 8).

A continuació l'editor explica els motius de l'opció de prendre com a base l'edició de 1909 fent un aclaridor repàs de la història de les diverses edicions de la novel·la: la primera (maig de 1905), de cinc-cents exemplars, confeigits a partir dels quaranta-sis plecs de vuit pàgines que s'havien anat publicant a la revista *Joventut*; la segona (octubre de 1905), de mil exemplars; la tercera (octubre de 1909), quan l'obra ja havia guanyat el premi Fastenrath a la millor novel·la publicada en català entre 1903 i 1908, i que presentava "el text definitiu" (segons consta a la coberta i a la portada) "revisada per l'autor" (segons el colofó). Aquesta mateixa edició es va reproduir, vint anys més tard, a la quarta edició *Solitud* (encara amb aquesta grafia), en una edició de bibliòfil de poc més de cent exemplars. D'aquesta manera, doncs, diu l'editor, "el text prenortatiu del 1909 (les normes ortogràfiques no

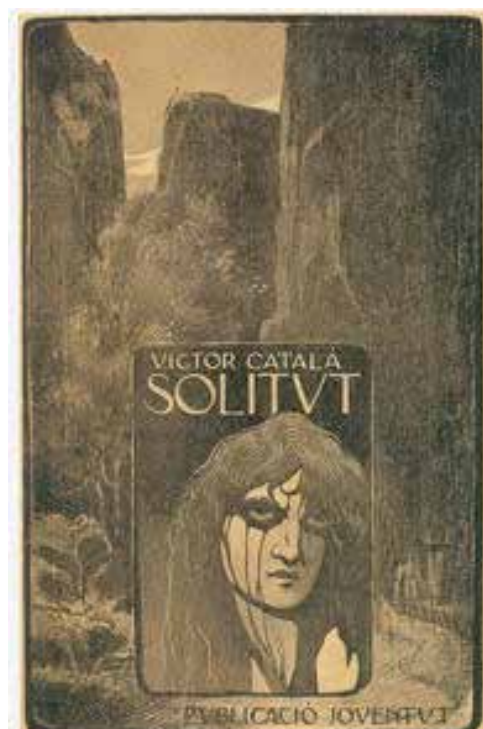

es van promulgar fins al gener de 1913) va passar a ser, l'any 1929, un text antinortatiu" (p. 9).

Malgrat que Víctor Català formava part dels escriptors contraris a les normes, la cinquena edició (1946), ara ja de *Solitud*, és la primera que va aparèixer com a "corregida". El fet que l'autora en el text proemial "Uns mots" no faci cap referència a aquest fonamental canvi lingüístic és interpretat per l'editor actual com una mostra de falta de responsabilització de l'autora amb la nova fesomia del seu text. De fet, Víctor Català manifestarà a l'editor Josep Miracle, tres anys després, amb motiu de la preparació d'una nova edició de *Vida molta*, el següent: "Jo escric a l'antiga per comoditat, sapiguent que de l'ordenació ortogràfica ja se'n cuydarà el corrector de probes.

Però aquests respectables senyors solen gaudir d'un sentit dictatorial aplanadorament igualitari, que tira sempre a destruir tota mena d'estils y modalitats particulars, que és lo que dona ençís als treballs literaris. [...] Entre una correcció gramaticalment encarcarada y una incorrecció viva y vital, que doni flexibilitat y naturalitat a l'expressió, prefereixo, de molt, aquesta" (ed. cit., p. 11).

Segons Jordi Cornudella, la correcció que es va practicar en el text de 1909 va ser "mitjanament eficaç en l'aspecte ortogràfic però sovint abusiva pels cantons del lèxic, la morfologia i la sintaxi" (p. 11), i va ser la base de les edicions posteriors, des de la de les *Obres completes* (1951) fins a l'edició crítica de Núria Nardi (1990), que va ser la primera que es va plantejar restituir el text original quan les correccions no estaven justificades. Pel que fa a l'edició actual, l'editor afirma el

següent: "Nosaltres hem anat una mica més enllà i hem considerat que del text de 1946, ortografia a banda, n'havíem d'incorporar només aquells detalls que responen amb tota versemblança a intervencions autorials" (p. 11-12). La consulta del manuscrit original (editat en facsímil per l'Arxiu Històric de l'Escala el 2019) ha servit també a l'editor per validar o rebutjar alguns criteris de la lliçó de 1909.

Gràcies a aquesta bona feina d'edició, doncs, feta per Jordi Cornudella i Maria Arboç Terrades, el lector actual pot aproximar-se a la lectura del gran clàssic que és *Solitud* amb la garantia d'enfrontar-se a un text molt més acostat al que l'autora va concebre i escriure.

Els silencis literaris

Després de la publicació del recull *Caires vius* (1907), Víctor Català inicia un primer silenci literari, que s'allargarà fins a l'any 1920, provocat per la marginació de què se sent objecte per part dels noucentistes, que rebutgen tant la seva temàtica rural com el seu ús —segons ells poc depurat— de la llengua. És a la represa d'aquest període que Víctor Català publica els ja esmentats reculls *La Mare Balena* (1920), *Contrallums* (1930) i la novel·la *Un film (3.000 metres)*. Aquesta darrera obra, inicialment publicada a la revista "Catalana" entre 1918 i 1921, va ser editada en tres volums l'any 1926 per l'Editorial Catalana. La novel·la, que s'aparta de la temàtica rural i que situa l'acció en els baixos fons de Barcelona, va suscitar dures crítiques que van contribuir a considerar Caterina Albert com a autora d'una sola novel·la, la tan celebrada *Solitud*. Només el fi sentit

Víctor Català

crític de Maria Aurèlia Campmany en va fer una valoració positiva al seu text "Els silencis de Caterina Albert", inclòs a la segona edició de les obres completes de l'autora de l'any 1972. La lectura de la nova edició d'*Un film (3.000 metres)* (Club Editor, 2015), i l'èxit de públic amb què s'ha rebut, ha contribuït, sens dubte, a trencar aquesta idea d'*unius libri*.

Últimes obres

L'altre període sense publicar de Víctor Català s'allargarà entre els anys 1930 i 1944, on coincidiran un seguit de problemes personals i familiars i les circumstàncies dramàtiques per al país que suposarà l'esclat de la Guerra Civil i la postguerra. Un cop passats aquests anys, publica *Retablo* (1944) —peça de bibliòfil, un llibre luxós il·lustrat per Joan Colom—, on aplega l'únic conte escrit per l'autora directament en castellà, "Amapola", i la traducció de diversos contes publicats en castellà a *El Sol* de Madrid; *Mosaic III* (1946), una sèrie d'impressions i records inèdits, i els ja esmentats *Vida molta* (1949) i *Jubileu* (1951), que surten a la llum quan l'autora ja té més de vuitanta anys. El 1967, un any després de la seva mort, s'edita el volum *Teatre inèdit*. És també remarcable el recull de dites i adagis, sentits per ella o inventats, que l'autora va anar recollint al llarg de la seva vida perquè contenien paraules en perill de desaparició i que va recopilar i publicar el seu nebot Luís Albert amb el títol de *Quincalla* (Edicions 62, 2010), que és el nom que figurava al quadern on ella els anotava. ■